

Türkiye Cumhuriyeti'nin Kürt Politikası (1919-2015)

Teorik Cerceve: İmparatorluk ile Ulus-devlet farkı

- Osmanlı döneminde Kürt diye önemli bir sorun yoktu. Çünkü imparatorluklarda, farklı grupların diline, âdetlerine vs. karışılmaz. Kürt bölgelerinde zaman zaman feodal başkaldırıları olduysa da bunlar hiçbir zaman “Kürt Meselesi” oluşturmadı.
- Fakat Lozan’da devletin (Temmuz 1923) ve ardından rejimin (Ekim 1923) kurulması imparatorluğu sona erdirdi ve bir ulus-devlet ilan etti. Kürt Meselesi başladı. Çünkü:
 - 1) **Ulusal devlet** (*national state*), 1789’a tarihlenir. Egemenliğin kaynağına Tanrı veya Kral’ı değil, “Millet”i yerleştirir.
 - 2) **Ulus-devlet** (*nation-state*), 19. Yüzyıl’ın son çeyreğine tarihlenir. Egemenliğin kaynağına “millet” içindeki dominant etno-dinsel kimliği (konumuzda: “Hanefi-Sünni-Müslüman-Türk”) yerleştirir. Bunun dışındaki kimlikleri baskılar hatta yasaklar.
 - Ulus-devlet’in temel politikası:
 - a) Asimile edebileceğine **asimilasyon** (Türk olmayan Müslümanlar);
 - b) asimile edemeyeceğine (Gayrimüslimler) **etno-dinsel temizlik**.

Kurtuluş Savaşı dönemi (1919-22)

- Kürtler, ulusal Türk direnişine katıldılar. Sebepleri:
 - 1) Direnişin harcı: Din: İstilacı Gayrimüslim eski tebaa.
 - 2) 1915-16’daki Ermeni kıyımında el koydukları Ermeni mallarını bırakmamak
 - 3) 1920 Sèvres Antlaşması Md. 89 icabı, antlaşma sonrasında Doğu Anadolu’nun yarısından fazlasının “Büyük Ermenistan” (*Greater Armenia*) yapılacağı (W. Wilson kararı)
 - 4) Kendilerine yapılan vaatler
 - Kürtlere telgraflar: “Mukaddes vatanın Ermeni ayakları altında çiğnenmesinin önlenmesi” ve “Kürtlerin hürriyeti ve refah ve ilerlemesinin vasıtalarını sağlamak için sahip olmaları gereken her türlü hak ve imtiyazların verilmesi”
 - Ağustos ve Eylül 1919 Erzurum ve Sivas kongreleri beyannameleri
 - Ekim 1919 Amasya Protokolü
 - Ocak 1920 Misak-ı Milli (National Pact) Md.1, milli topraklar tanımı:
 - 1921 Anayasası Md. 11 ve 14: vilayet idari birimine büyük özerklik ve yetki verilmekte ve zorunlu olarak merkezden yönetilmesi gereken konular dışındaki hususlar vilayetlere bırakılmakta.
 - “Türk” isim ve sıfatının kullanılmamasına büyük özen gösteriliyor. “Türk ordusu” yerine “Türkiye ordusu”, “Türk genci” yerine “Türkiye genci”... vs.. Hatta TBMM görüşmelerinde sık sık “Türkiyeli”
 - Lozan’da haklar din kriterine göre verildiği halde Kürtlerin dil hakları korundu. Her türlü toplantıda, ticarete, basında. Özetle: Devlet daireleri dışında her yerde ve her zaman istenilen dil kullanılır ve buna

kısıtlama getirilemez (**Md. 39/4**). Türkçeden başka dil konuşanlar mahkemelerde tercümandan yararlanır (**Md. 39/5**)

- 39/4 ve 5 yeni Türk devletine hem yapılan bir uyarıydı, hem de sunulan bir olanak. Yeni kurulacak T.C. uyarıyı anlamazlıktan geldi, olanağın da tersine gitti:

Ulus-devlet'in Kurulması

- 1924 Anayasası
 - Vilayet özerkliği kaldırıldı. Koyu merkeziyetçilik.
 - Türkiyeli → Türk. Ör. Md. 10: «18 yaşını bitiren her erkek Türk Mebusan Meclisi seçimine katılmak hakkına sahiptir»,
 - “Türk” 1921 Anayasasında sıfır kere geçmişti. 1924’te 12 kere. 1961’de 22 kere. 1982’de 56 kere.
 - Mart 1924’te Hilafet kaldırıldı. Türkler ile Kürtler arasındaki tek ortak payda idi.

Kürtlerin tepkisi: 1925 ve 1930 İsyanları

- 1925:
 - Lider: Şeyh Sait. Çünkü ulusal değil dinsel içerikli bir Kürt toplumu var
 - Gerçek lider: Kürdistan İstiklal Komitesi (Azadi) örgütü başkanı Albay Cibranlı Halit Bey, Şeyh Sait’in kayınbiraderi. Dinsel görünüm altında bir ulusal ayaklanma.
- 1930:
 - Kürt entelektüellerinden oluşan Hoybun Derneği’nin başlattığı isyan.
 - 1930’dan sonra Türk ulus-devletinin baskısı karşısında Kürtlerde 1948’e hatta 1959’a kadar suskunluk.

Bu isyanlardan sonra ciddi baskılar.

Türk Ulus-devletinin Tepkisi

- 1925 Şark Islahat Planı ve 1930 Türkleştirme Genelgesi
 - 1) Cezalandırma:
 - Sürgün (md. 5, 9, 15)
 - İsyan masraflarının bölge halkına ödettilmesi (md. 8), halktan para toplayarak karakol inşası (md. 17)
 - Küçük memuriyetlere dahi Kürt memur tayininin önlenmesi (md. 10),
 - mahkemelerde yerli yargıç bulundurulmaması (md. 3)
 - Ermenilerden kalan arazinin Kürtlere kiraya dahi verilmemesi (md. 5)
 - 2) Asimilasyon
 - a) Kolonizasyon: Ermenilerden kalan araziye Karadenizlilerin ve Kafkas/Balkan göçmenlerinin iskânı (md. 5)
 - b) Kürtçenin yasaklanması,
 - Fırat nehrinin batısında Kürtçe konuşmanın kesinlikle yasaklanması, “Çarşı ve pazarlarda Türkçeden başka lisan kullananlar” a para cezası (md. 13).
 - c) Türkçenin kadınlar vasıtasıyla zorlanması
 - Acilen yatılı okullar ve “mükemmel kız mektepleri” açılması (md 14),
 - “Türk kızlarının Türkçe konuşmayan köylülerle evlendirilmesi teşvik”,

- “Türkçe bilmeyen köylü kadınları şehirlere getirerek Türk evlerine münasip hizmet ve suretlerle” yerleştirmek.
- kız mekteplerine ehemmiyet verilerek kadınların Türkçe konuşmalarının temini (md. 16)

Son Direniş Odağının Ortadan Kaldırılması: Dersim 1937-38

- Ankara’da iki öneri vardı, çatışan. 1) Orada ekonomiyi ıslah edelim; 2) Dersim’i dağıtalım. İkincisi kabul edildi.
- Ortam: Dersim’de isyan yoktu. Asayiş kesinlikle sağlanmıştı.
- Yöntem: 4 boyutlu politika.
 - o 1) **Altyapı** Boyutu: Demiryolu politikası
 - Yani, 1860’larda Paris’te Baron **Hausmann’ın** işçi ayaklanmalarına karşı orduyu kolayca sevk etmek için büyük bulvarlar açma politikasının bire bir aynısı
 - o 2) **Toplumsal** Boyut: İskan Yasaları 1927 ve 1934
 - Dersim’in etrafı boşaltılıyor, Kürtler batıya sürülüyor
 - o 3) **İç Hukuk** Boyutu: 1935 Tunceli Kanunu ve 1936 4. Umumi Müfettişlik
 - Askerî diktatörlük. Askerî vali (“korkomutan”) istediği kişiyi ilden sürebilir, İdam cezalarını TBMM’den geçmeksizin uygulayabilir
 - Apayrı bir hukuk düzeni: Ayrı bir hukuk düzeni: İddianame sanığa tebliğ edilmez; sanık neyle itham edildiğini duruşmadan önce öğrenemez, Lozan Md. 39/5’e rağmen tercüme yapılmaz. Bu nedenle, idama mahkum olanlar “idam” kelimesi kararda aynen geçmediği için sevinç tezahüratı yaptılar. (39/5’in ihlali)
 - o 4) **Uluslararası Hukuk** boyutu: 1937 Sadabad Paktı Md. 7: Türkiye, Irak, İran, Afganistan: birinin ülkesinde silahlı kalkışma olursa ortak olarak engellenecek.
- Sonuç:
 - 13.160 kişi öldürülecek. 11.818 kişi sürülecek
 - Öldürülenlerin kız çocukları subay ailelerinin yanına **evlatlık** verilecek (Ermeniler ve Aborijinler gibi)

1950-60 Arası DP Dönemi

- Baskılar azaldı.
- Molla Mustafa Barzani etkisi: 1959’da 49’lar Tevkifatı.

1960 Sonrası Askerî Darbeler: Kürtlerin Tepkisi ve İdeolojinin Doğuşu

- 1) 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi:
 - o Diyarbakır’da CB C. Gürsel: «Size Kürt diyenlerin yüzüne tükürünüz»; Sivas toplama kampı; Kürtçe köy ve yer isimlerinin değiştirilmesi, bölge yatılı okullarında asimilasyon
 - o 1961 seçim kanunu: “seçim propagandalarında Türkçeden başka dil yasaktır” (39/4’ün ihlali)
 - o 1960’larda şehirleşme, göç ve Kürt üniversite öğrencileriyle birlikte canlanma.
- 2) 12 Mart 1971 Askerî Darbesi
 - o Türkiye İşçi Partisi’nin Kürtleri sahiplenmesi ve kapatılışı (Temmuz 1971)
 - o Resmî ideoloji: “Bir avuç aydınının marifeti”. Geceleri Diyarbakır üstünden alçaktan jet uçuruluyor.
 - o 1975’ten itibaren yoğun dergi yayını.

- 3) 12 Eylül 1980 Askerî Darbesi ve Sonrası
 - o Cezaevi işkenceleri, ceza olarak zorla istiklal marşı söyletme, intiharlar
 - o Köy yakmalar
 - o 82 Anayasası: “Türkiye devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir.” (Md. 3) ve “Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür.” (Md. 66)
 - o 1983’te Türkçeden Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun: Türk Devleti tarafından tanınmış devletlerin birinci resmî dilleri dışındaki herhangi bir dille düşüncelerin açıklanması, yayılması ve yayınlanması yasak.
 - o Dernekler Kanunu Md.5: “Türk Dilinden veya kültüründen ayrı dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak suretiyle azınlık yaratmak (...) amacıyla dernek kurmak” yasak. SPK: “azınlıklar bulunduğunu ileri sürmek” yasak.
 - o Diyarbakır askerî cezaevinin karnından 1984’te silahlı direniş doğuyor: PKK. Ve teröre başlıyor.
 - o Türk Ceza Kanunu (TCK) Md. 301: Farklı bir etnik kimliğin var olduğunu söylemek bile Türklüğün aşağılanması olarak yorumlanıyor.
 - o AYM 13 partiyi “devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğü” ilkesi ve “azınlık yaratma” yasağı gerekçesiyle kapattı.

R. T. Erdoğan Dönemi (2003→)

- R. T. Erdoğan’ın **1. Dönemi** (2003-2005): Önemli bir demokrasi süreci.
 - o Muhtemel sebebi: Batı nezdinde meşruiyet kazanmak.
 - o Yöntemi: AB Uyum Paketleriyle demokratik reformlar (2003-2004).
 - o Parti kapatmak zorlaştırıldı (AKP de kapatılmaktan zor kurtulmuştu)
 - o İnsan Hakları Danışma Kurulu kuruldu fakat Kurul 2004’te “Üst kimlik Türk [etno/dinsel] değil, Türkiyeli ...[teritoryal] olmalıdır” diyen Azınlık Raporu’nu kabul edince bir daha toplanamadı.
- R. T. Erdoğan’ın **2. Dönemi**: (2005-2015): Çok inişli-çıkışlı
 - o Olumlu:
 - 2009’da cezaevlerinde tutuklu ve hükümlülerin yakınlarıyla anadillerinde görüşebilmeleri mümkün oldu
 - Belediyelerin çok dilli hizmet vermesinin önü açıldı.
 - 2013 “Kürt [+ Alevi, Roman] Çözüm Süreci” başlatıldı.
 - 2014’te “farklı dil ve lehçelerde” siyasi propaganda ve özel okulda eğitim olanağı.
 - o Olumsuz:
 - 2013’te Gezi Parkı protestosu bastırıldı. Kavala hâlâ içeride
 - 17-25 yolsuzluk açıklamalarının üstü örtüldü.
 - HSK (ve bütün yargı) adalet bakanının vesayetine alındı
- R. T. Erdoğan’ın **Son Dönemi**: (**2015 →**)
 - o 2015’te Kürt Çözüm Süreci’nin bittiği ilan edildi. Gerekçe: “Hükümet bana sormadan HDP’yle masaya oturmuştur.” Sebebi: 2015 seçimlerinde AKP’nin oy kaybı. Kürt meselesini “güvenlik politikaları”yla (*securitization*) halletme politikasına geri dönüş.
 - o 2016’daki darbe teşebbüsünün ardından, bununla hiçbir ilgisi olmayan Kürtlere çok yoğun baskı.
 - HDP belediye başkanları görevden alındı, tutuklandı, yerlerine kayyımlar atandı (*trustee*

- Partinin TBMM fiilen kapatılması için milletvekilleri çeşitli yöntemlerle tutuklandı.
- HDP'nin anayasaya göre hak ettiği Hazine yardımı hesabına **blokaj** konuldu.
- Şimdi de **kapatılma** süreci devam ediyor.

ÖZET VE SONUC

- İki savaş arası ortam (1920-38) Avrupa'da faşizmin hâkim olduğu bir dönemdir. Bu sırada kurulan Türkiye Cumhuriyeti, iki isyanın da etkisiyle, 1930'larda kemikleşen bir Türk ulus-devleti kurmuştur.
-
- Bu ulus-devletin zaman içinde, aynen Fransa'da 1951'den (Deixonne yasası) sonra olduğu gibi demokratikleşmesi beklenirdi. Fakat **Türk üst kimliği**, yukarıdaki o hükümler pozisyonu terk etmek istememektedir.
- Türk milliyetçiliğinin Kürt inkârcılığı, kendi kendini ortadan kaldıran (*self destructive*) bir politika olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Kürt meselesi bugün Türk devletinin kesinlikle en büyük **tökezleme taşıdır** (*stumbling block*).
-
- Bunun “kronolojik” sebebi şudur:
 - Herhangi bir ülkede en güçlü asimilasyon unsuru “**ulusal ekonomik pazar**”dır. Çünkü yanında ortak dil unsurunu da taşıyarak, zamanla sağlam bir ulusal “biz” duygusu yaratan bir ortamdır bu.
 - Fakat bunun gerçekleşebilmesi için, bu “pazar”ın farklı etno-dinsel kimliklerin ortaya çıkmasından **önce** kurulmuş olması gerekir. Eğer tersi olursa, yani farklı kimlikler “pazar”dan önce bilinç kazanırsa, resmî ideolojinin bu kimlikleri inkâr ve zorla asimile etme çabaları bu farklı kimlik bilincini keskinleştirmekten başka işe yaramaz.
 - Türkiye’de bu “Pazar” ancak **1980’lerde** T. Özal’la birlikte oluşmuştur, oysa Kürtlük bilinci en geç **1960’ların** başında ortaya çıkmıştır.
 - Bu durumda Kürt kimliği, ulus-devlet politikasına reaksiyon olarak güçlenmiştir. Bu güçlenmede, **Kürtlerin parlamenter mücadele yapmasının önlenmesi** çok büyük rol oynamaktadır.